

Anita Belcheva, «Εισαγωγή»

(για το έργο *Στίχοι γραμματικού Μιχαήλ του Γλυκά ους έγραψε καθ' ον κατεσχέθη καιρόν εκ προσαγγελίας χαιρεκάκου τινός*)

Ο ποιητής Μιχαήλ Γλυκάς γεννήθηκε πιθανότατα στην αρχή του 12ου αιώνα στην Κέρκυρα και έζησε στην Κωνσταντινούπολη, όπου κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού (1143-1180) διετέλεσε αυτοκρατορικός γραμματέας – «γραμματικός». Πολλά στοιχεία σχετικά με τη ζωή και τη δράση του παραμένουν αδιευκρίνιστα. Μία σημείωση στο χειρόγραφο Marc. gr. 402 δείχνει ότι ο Γλυκάς έζησε στην πρωτεύουσα μέχρι την κατάληψή της από τους Σταυροφόρους το 1204. Το 1159 περίπου γράφει στη φυλακή το πρώτο από τα δύο ποιήματά του και αυτό που μας απασχολεί εδώ. Για διάστημα τουλάχιστον πέντε ετών, μέχρι το 1164, όταν γράφει το δεύτερο ποίημά του, φαίνεται πως παρέμενε ακόμα στη φυλακή του παλατιού της Κωνσταντινούπολης, τη λεγόμενη «τα Νούμερα», από την ομώνυμη ονομασία της φρουράς του ανακτόρου. Δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα τους λόγους για τους οποίους φυλακίστηκε. Μερικοί μελετητές υποθέτουν πως κατέληξε εκεί λόγω της ανάμειξης του σε μια διαμάχη, κατά την οποία κάποιος μοναχός από τη μονή Παντοκράτορος προσπάθησε να "πολεμήσει" και τάχθηκε εναντίον της αστρολογίας, πράξη που είχε ως άμεση συνέπεια την (αντ)απάντηση του αυτοκράτορα με χρήση πατερικών χωρίων. Το γεγονός αυτό, κατά πάσα πιθανότητα, προκάλεσε την αντίδραση του Γλυκά, ο οποίος με τη σειρά του φαίνεται πως κατηγορήσε τον αυτοκράτορα Μανουήλ Α΄ Κομνηνό για το ενδιαφέρον του στην αστρολογία. Η υπόθεση ότι ο ποιητής κατηγορήθηκε για μαγεία θα πρέπει να συνδεθεί με την ταύτισή του με το πρόσωπο του Μιχαήλ Σικιδίτη και τη σύγκρουση σχετικά με το επίμαχο ζήτημα της Θείας Ευχαριστίας. Η ταύτιση αυτή, ωστόσο, συναντά κάποιες δυσκολίες και χρειάζεται περαιτέρω εξέταση.

Στο πρώτο ποίημα που έγραψε από τη φυλακή ο ποιητής αναφέρει ότι βρίσκεται εκεί λόγω της διαβολής ενός χαιρέκακου γείτονα. Αυτά τα στοιχεία δυστυχώς δεν επαρκούν για να μας δια φωτίσουν ούτε για το ποιος ήταν ο γείτονας ούτε για το ποια ήταν η αιτία της βλασφημίας. Ο ποιητής καταδικάστηκε σε τύφλωση, αλλά δεν είναι σαφές αν αυτό έγινε

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Anita Belcheva, «Εισαγωγή» (για το έργο *Στίχοι γραμματικού Μιχαήλ του Γλυκά ους έγραψε καθ' ον κατεσχέθη καιρόν εκ προσαγγελίας χαιρεκάκου τινός*)

ταυτόχρονα με τη διαταγή φυλάκισης που έδωσε ο αυτοκράτορας ή κάποια στιγμή αργότερα και αφού ήταν πια ήδη στη φυλακή. Πάντως, είναι εύλογο να υποθέσει κανείς πως η μορφή της τύφλωσής του δεν πρέπει να ήταν πολύ βαριά, καθώς, όπως φαίνεται, ο Γλυκάς συνέχισε να γράφει και ύστερα από την αποφυλάκισή του.

Εκτός από τα δύο ποιήματα που συντάξε στη φυλακή και τη δημιουργία συλλογής παροιμιών σε μια μορφή της δημώδους γλώσσας της εποχής, έχει γράψει επιπλέον μια χρονογραφία, καθώς και ενενήντα πέντε [επιστολές](#) θεολογικού περιεχομένου σε λόγια γλώσσα. Η χρονογραφία του φέρει τον τίτλο *Βίβλος χρονική* και αφηγείται –σύμφωνα με τις συμβάσεις του είδους– τα γεγονότα «από κτίσεως κόσμου» μέχρι τον θάνατο του αυτοκράτορα Αλέξιου Α΄ Κομνηνού (1118). Από την άλλη, οι περισσότερες επιστολές του, αν όχι όλες, φαίνεται πως γράφτηκαν μετά την αποφυλάκισή του και αποτελούν σχόλια ή ερμηνείες πάνω σε διάφορα θέματα της Αγίας Γραφής: παραδίδονται με τον κοινό τίτλο *Εις τας απορίας της θείας γραφής κεφάλαια*. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παροιμίες του, πολλές από τις οποίες αναφέρει και στο ποίημά του και είναι γραμμένες σε μια λαϊκή ή λαϊκότροπη γλώσσα.

Το εξεταζόμενο ποίημα είναι γραμμένο σε 581 ιαμβικούς [δεκαπεντασύλλαβους στίχους](#) και παραδίδεται μόνο στο χειρόγραφο Paris. gr. 228 του 13ου αιώνα, φέροντας τον τίτλο *Στίχοι γραμματικού Μιχαήλ του Γλυκά ους έγραψε καθ' ον κατεσχέθη καιρόν εκ προσαγγελίας χαιρέκακου τινός*. Ένας δεύτερος κώδικας, ο υπ' αριθμόν 5719 (212) του 13ου αιώνα της μονής Αγίου Παντελεήμονος του Αγίου Όρους, παρέδιδε επίσης το κείμενο, αλλά τα φύλλα στα οποία ήταν γραμμένο έχουν χαθεί (Beck 2007, 183). Το ποίημα έχει εκδοθεί τρεις φορές μέχρι τώρα: για πρώτη φορά το 1880 από τον [É. Legrand](#)· δώδεκα χρόνια αργότερα, το 1892, ακολούθησαν οι παρατηρήσεις γι' αυτή την έκδοση από τον [Γ. Χατζιδάκι](#). Το 1906 ο Σ. Ευστρατιάδης, χωρίς να λάβει υπόψη του τις παρατηρήσεις του Χατζιδάκι, εξέδωσε ξανά το κείμενο· και, τέλος, το ποίημα ξαναδημοσιεύτηκε το 1959 από τον Εύδοξο Τσολάκη, στην έκδοση του οποίου στηρίζεται και η δική μας ανθολόγηση.

Το ποίημα είναι γραμμένο σε ένα ιδίωμα που παρουσιάζει, θα έλεγε κανείς, κάποια ανομοιογένεια, καθώς αναμειγνύονται στοιχεία της δημώδους και της λόγιας γλώσσας. Επιπλέον, στα σημεία όπου αναφέρονται οι παροιμίες μπορεί να διαπιστώσει κανείς πως

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Anita Belcheva, «Εισαγωγή» (για το έργο *Στίχοι γραμματικού Μιχαήλ του Γλυκά ους έγραψε καθ' ον κατεσχέθη καιρόν εκ προσαγγελίας χαιρέκακου τινός*)

υπάρχουν πάρα πολλά λαϊκά στοιχεία, ενώ το ύφος σε ορισμένα χωρία θυμίζει πολύ τα σύγχρονα Πτωχοπροδρομικά, με τα οποία βρίσκεται κοντά και λόγω του αυτοβιογραφικού χαρακτήρα του (Beck 2007, 182-183). Για τους παραπάνω λόγους, ο Μιχαήλ Γλυκάς αναγνωρίζεται ως ένας από τους πρώτους συγγραφείς που έδωσαν δείγματα λογοτεχνικής γραφής στη δημώδη γλώσσα, ενώ το έργο του θεωρείται πρωτοποριακό στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, επηρεάζοντας ποικιλοτρόπως (γλωσσικά, θεματικά, ειδολογικά) αρκετούς από τους αξιολογότερους επώνυμους ποιητές της πρώιμης αυτής φάσης, λ.χ., τους Στέφανο Σαχλίκη, Μαρίνο Φαλιέρο και Λεονάρδο Ντελλαπόρτα.

Η δομή που παρουσιάζει το ποίημα δεν είναι αυστηρή και το περιεχόμενό του μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: Στην αρχή (στ. 1-15) ο ποιητής παρουσιάζει τον εαυτό του, λέγοντας πως είναι άνθρωπος μορφωμένος και με πείρα. Στους επόμενους στίχους (16-24) αναφέρει πως, όταν κράζει ο κόρακας, προβλέπεται χωρισμός ή θάνατος ανθρώπων. Με τα γερατειά ο άνθρωπος γίνεται σοφός και με τα χρόνια σοφότερος (στ. 25-34) και αναφέρει ένα-ένα τα δεινά που μπορεί να προκαλέσει το κράξιμο του κόρακα (στ. 35-45), το οποίο θεωρεί ότι προαναγγέλλει θάνατο· παράλληλα, δείχνει να πιστεύει πως τα πράγματα στη ζωή δεν ρυθμίζονται μόνο από τη λογική. Έπειτα, αναφέρει πως κατέβηκε άγγελος από τον ουρανό, τον άρπαξε και τον έριξε ζωντανό στον Άδη εξαιτίας της συκοφαντίας ενός χαιρέκακου γείτονα (στ. 46-85). Στους στίχους 86-179 ο ποιητής, απευθυνόμενος στον αναγνώστη, αρχίζει μια μακροσκελή περιγραφή της ζωής στη φυλακή, την οποία όχι μόνο παρομοιάζει με τον Άδη, αλλά τη βρίσκει τελικά χειρότερη και από τον ίδιο τον θάνατο και απορεί πώς ακόμα δεν έχει πεθάνει. Ακολουθεί ένα σύντομο τμήμα (στ. 180-203), όπου στρέφεται στην ψυχή του η οποία έχει χάσει τη δύναμή της και μαράθηκε. Στους στίχους 204-213 ο ποιητής δηλώνει τη βαθιά αποστροφή του για τα γράμματα, καθώς, όπως φαίνεται, τον έχει επηρεάσει πολύ η συμφορά και ο επακόλουθος ξεπεσμός του, επαναλαμβάνοντας (στ. 214-253) πως τίποτα δεν είναι χειρότερο από τη φυλακή. Στους επόμενους στίχους (254-296) προσπαθεί να πείσει για την αθωότητά του, στρεφόμενος και πάλι στην ψυχή του (στ. 297-443), αλλά αυτή τη φορά με μια πιο αισιόδοξη διάθεση, με ελπίδα στην ανατροπή της κατάστασης και πίστη στην τάξη, που επιβάλλει ο Θεός και στη Μέλλουσα Κρίση. Επανέρχεται γρήγορα (στ. 444-514) στην

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Anita Belcheva, «Εισαγωγή» (για το έργο *Στίχοι γραμματικού Μιχαήλ του Γλυκά ους έγραψε καθ' ον κατεσχέθη καιρόν εκ προσαγγελίας χαιρεκάκου τινός*)

κατάσταση που επικρατεί στη φυλακή και διακρίνει τον εαυτό του από τους άλλους κατάδικους που έχουν διαπράξει φρικτά εγκλήματα, ενώ ο ίδιος είναι αθώος. Στους επόμενους στίχους (515-537) αναφέρει πως άκουσε μια άγνωστη φωνή να του μιλά παροτρύνοντάς του να απευθυνθεί στον αυτοκράτορα, για να εκθέσει τα παράπονά του προκειμένου να απελευθερωθεί. Ο ποιητής απαντά στην άγνωστη φωνή, πείθοντας και πάλι για την αθωότητά του και κρίνοντας την πράξη του απεσταλμένου από τον ουρανό αγγέλου (στ. 538-573) ως εσφαλμένη. Η ίδια φωνή επανέρχεται και τον προτρέπει και πάλι να απευθυνθεί στον αυτοκράτορα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Beck 2007

Hans-Georg Beck, *Ιστορία της βυζαντινής δημόδους λογοτεχνίας*, μτφρ. Νίκη Eideneier, ΜΙΕΤ, Αθήνα ³2007, σ. 182-183.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Anita Belcheva, «Εισαγωγή» (για το έργο *Στίχοι γραμματικού Μιχαήλ του Γλυκά ους έγραψε καθ' ον κατεσχέθη καιρόν εκ προσαγγελίας χαιρεκάκου τινός*)